

Biserica de lemn din Grușetu, comuna Costești județul Vâlcea

Mariana Iosifaru
marianaiosifaru@yahoo.com

La 45 km nord-vest de Rm. Vâlcea, în microdepresiunea Costești, la poalele Munților Căpățâanii, într-un cadru natural de o frumusețe aparte, unde și-a format o vale, între două dealuri, pârâul Jidovii, pe partea dreaptă a drumului ce urcă la Pietreni, la cca. 100m sud de acesta, se află biserica cu hramul *Adormirea Sfintei Slăvitei Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria și Sfântul Marele Mucenic Gheorghe, purtătorul de biruință*¹, scoasă din cult la 15 august 1937. Încă de la începutul sec. XX, cimitirul a fost mutat în satul Ferigile, unde s-a construit o nouă biserică, începută în 1913 și sfințită în anul 1937².

Biserica *Adormirea Maicii Domnului*, monument istoric (cod LMI: VL-II-m-B-09731)³, a fost construită de Kir Constandie Voievod (1793-1796;1799-1801), cu *blagoslovenia* lui Kir Nectarie, episcopul Râmnicului (1792-1812), așa cum glăsuiește pomelnicul scris de Ilie D. Merlă Zugravu, 1804⁴. În ceea ce privește datarea, păreri sunt împărțite în funcție de cei care s-au ocupat de istoria acestei biserici, fiind menționați anii: 1709⁵, 1740⁶, 1751⁷. Este posibil să fi existat și o altă biserică, mai veche, dar nu aici, pentru că arheologic nu a fost găsit un nivel mai vechi de începutul sec. al XIX-lea.

Ansamblul se compune din biserica de lemn și turnul clopotniță de zid, construit și pictat între 1840-1843 (foto 1).

Biserica a fost inițial numai din lemn, interiorul a fost zugrăvit conform pomelnicului din 1804; acoperită cu șindrilă și înzestrată cu obiecte de cult, odăjdii, cărți bisericești și steag, conform celui de-al doilea pomelnicului din anul 1834⁸; în 1885, cu ocazia unor intervenții majore, interiorul este văruiat, se renunță la pridvorul deschis și se adaugă antepronaosul (conform memoriului de arhitectură întocmit de arh. Iulian Cămuș), iar exteriorul se tencuiește.

Biserica are plan dreptunghiular (L=14,58m, l=5,37m), cu absida altarului poligonală, ușor decroșată față de navă, ca și antepronaosul adăugat, fără turlă.

Antepronaosul, de dimensiuni relativ reduse – decroșat în plan orizontal, face legătura cu exteriorul prin intermediul unei uși amplasată pe latura sudică. Perimetral au fost realizate ferestre din lemn cu suprafețe relativ egale câte două pe fiecare latură. Tavanul este drept, confecționat din lemn de plop, iar pardoselile sunt din brad. Este tencuit la interior și are pictură pe peretele estic, realizată între anii 1891-1892 de pictorul Ilie Dumitrescu,⁹ iar în colțul de nord-est are o fereastră în relație cu pronaosul.

¹ A. Sacerdoțeanu, *Pomelnicul bisericii Grușetu din Costeștii-Vâlcei*, Arhivele Olteniei, XII, 1933, p.101

² D. Bondoc, *Costești- Vâlcea, 45 secole de istorie*, Rm.Vâlcea, 2002, p.184.

³ Ligia Elena Rizea, Ioana Ene, *Monumente istorice din Județul Vâlcea*, Rm.Vâlcea, 2007, p.84-85.

⁴ A. Sacerdoțeanu, *Op.cit.*, p.101-102.

⁵ At. Mironescu, *Istoricul Eparhiei Râmnicului-Noul Severin*, Buc., 1906, p.652.

⁶ I. Popescu Cilieni, *Biserici, târguri și sate din județul Vâlcea*, Craiova, 1941, p.37.

⁷ D. Bondoc, *Op.cit.*, p.180.

⁸ A. Sacerdoțeanu, *Op.cit.*, p.101-102.

⁹ D.Bondoc, *Op. cit.*, p.180.

Pronaosul, e situat pe axul vest-est, are formă dreptunghiulară și a fost prelungit cca. 1 m. spre vest, cu vechiul pridvor, care păstrează tavanul drept, spre deosebire de acoperirea inițială realizată printr-o boltă semicilindrică, decroșată simetric în plan vertical, la nivelul cosoroabei, înălțimea acestui spațiu fiind mai mică decât cea a naosului.

Naosul este separat prin tâmplă sau iconostas de altar. Este acoperit cu o boltă semicilindrică, susținută median de un arc dublu din lemn. Pe laturile de nord și sud sunt dispuse stranele.

Altarul are în plan formă pentagonală și este acoperit de o boltă semicilindrică, două unghiuri și un trapez, sferice care descarcă pe pereții exteriori. Aici a fost construită o sobă din zidărie de cărămidă. Proscomidia, amplasată pe latura de nord a altarului, este tratată printr-un blat de lemn și un recipient din zidărie pentru sfințirea apei. Diaconiconul, destinat adăpostirii veșmintelor preoțești, lipsește, în locul acestuia aflându-se cel de-al doilea acces în biserică, respectiv o ușă de lemn.

Fundațiile și elevațiile sunt realizate din piatră de calcar, legată cu mortar de var, tencuite la exterior.

Pereții din bârne de stejar, sunt acoperiți cu șipci de salcie - cercuială - tencuiți la exterior, iar pe latura de sud în dreptul pronaosului sunt realizate trei panouri pictate cu Sfântul Gheorghe, Sfinții Apostoli Petru și Pavel și Sfântul Dumitru.

Acoperirea spațiilor s-a făcut prin bolți din dulapi de stejar, pentru pronaos, naos și altar și tavane drepte din plop pentru antepronaos și parțial pronaos. Antepronaosul e tencuit la interior și exterior. Șarpanta și arteriala sunt din stejar iar învelitoarea din șită de brad. Pardoselile sunt din scânduri de brad.

Iconostasul este dezmembrat în acest moment, aici existând numai scheletul care susținea icoanele. Bolțile pronaosului, naosului și altarului au fost tencuite. O particularitate pentru acest monument sunt cele trei guri de aerisire practicate în bolțile, pronaosului, naosului și altarului, pentru evacuarea fumului provenit de la lumânări.

Grație amplului proces de conservare și restaurare a monumentelor istorice, inițiat de M.C.C., turnul clopotniță a intrat în cadrul procesului de restaurare în 2006, iar din luna octombrie anul 2008 și biserica. Proiectul poartă semnătura arh. A.I. Botez și Iulian Cămui, lucrările au fost încredințate firmei S. C. Carolin SRL condusă de ing. Stătică Ion, iar cercetarea arheologică unui colectiv¹⁰ din cadrul Muzeul Județean Vâlcea.

Echipa de meșteri care au lucrat la restaurare a fost formată din: Greuluș Ilie Vasile, Stoian Mihai, Ciobanu Gheorghe, Ciobanu Valeriu, Buși Ion, Antonie Nicolae Florin, Antonie Ion, Teodorescu Gheorghe și Pietreanu Mihai, îndrumați fiind de ing. Diaconu Ion. Pe o parte din muncitori i-am întâlnit și la biserica din satul Marița, unde au lucrat cu multă dăruire și pricepere la restaurarea celei mai vechi biserici de lemn din Oltenia, din anul 1556-1557 «Leat 7065», care este menționat de inscripția de pe bârna 5 din exterior, pe naos, care a născut numeroase controverse în ceea ce privește datarea.

S-au consolidat fundațiile pe exterior și interior, s-a dat jos tencuiala și cercuiala și a fost retencuită în exterior. Ceea ce A. Sacerdoțeanu, încă din 1935, în mod strălucit intuia s-a confirmat odată cu înlăturarea tencuielii. Au fost dezvelite 16 inscripții săpate în lemn, cu caractere chirilice, din care 12 lizibile și 4 ilizibile, dispuse pe 1-3 rânduri, literă de 3-6 cm, pe pereții exteriori ai naosului și altarului (laturile de nord, est și sud).

¹⁰ Colectivul de cercetare: Claudiu Tulugea, Ion Tuțulescu, Ovidiu Părăușeanu, responsabil științific Mariana Iosifaru

Între aceste inscripții, care vor constitui un studiu aparte, cel puțin 2, sunt înainte de construcția bisericii, respectiv 1791-1792 - *Aiceea să odihnește robul lui Dumnezeu 7300 (1791-1792) Gherasie eromonah* – (foto.5) și 1795-1796 – *...nește robu lui Dunezeu 7304 (1795-1796)* – (foto.6). Tot A. Sacerdoțeanu menționa, conform tradiției orale, o biserică de lemn la Munteni, acolo unde se varsă valea Dealului în râul Costești¹¹. Am fost împreună cu prof. Făulete la locul menționat. Apele au ros în continuare din malul stâng al pâraului. Terasa înaltă ce domină valea Dealului cu deschidere largă spre centrul civic și Pietreni era propice ridicării unei biserici. Dacă acolo a fost un cimitir, se poate cerceta arheologic. Cele două inscripții prezente pe bârnele de pe latura de nord a bisericii, ante 1801, au fost aduse la Grușetu, probabil de la biserică din Munteni, dacă acceptăm faptul că biserică a fost construită în anii celei de-a doua domnii a lui Alexandru Moruzi.

În șanțul săpat de jur împrejurul bisericii, lat de -1,00m și adânc tot de 1,00m (notat S.I), trasat pentru consolidarea fundațiilor bisericii au fost descoperite 6 morminte, dispuse astfel:

- M.1, lângă fundația de pe latura de sud, pe pronaos, la -0,55m adâncime, având lungimea de 1,90m, fără inventar (foto 2)

- M.2, lângă fundația de pe latura de sud, în dreptul naosului, la -0,55m adâncime, având lungimea de 1,70m, cu o cărămidă la cap purtând inscripția: *1851 mart 1.../ Aice să odih<ne>ște/Popa Cărstia e<reu>* (foto 7)

- M.3, lângă fundația altarului, orientat S/V-N/E, la -1,00m adâncime față de nivelul de călcare, lungime 2,00m (foto 3). La 0,10m vest de cap și 0,33m de fundație o cărămidă cu dimensiunile de 0,30 x 0,14 x 0,05m, inscripționată pe ambele fețe și pe o muchie. Inscripția este destul de deteriorată. Am putut descifra: *Aice să odihnește popa Tr...* (foto 8-10).

- M.4, pe latura de est, la 0,70m de fundație și 0,20m de colțul N/E al altarului, la -1,00m adâncime, a fost îngropat *Popa Tudor/ 1870 g<henuarie> 10* (foto 11). Capul a fost fixat pe o cărămidă așezată orizontal cu dimensiunile de 0,24 x 0,12 x 0,5m. În partea stângă o altă cărămidă având dimensiunile de 0,20 x 0,11 x 0,035m, dispusă vertical, cu inscripția menționată.

- M.5 este un mormânt secundar. Osemintele au fost puse în partea dreaptă a M.4, la 0,30m nord de acesta (foto 4), tot la - 1,00m adâncime. Lângă oseminte 2 cărămizi: una simplă și altă cărămidă (0,24 x 0,12 x 0,4 m), cu inscripția: *A<n>tonie mona<h> 1800* (foto 12).

- M.6, pe latura de nord, lângă fundația antepronaosului, la -0,90m adâncime, având lungimea de 1,95m, fără inventar.

Celelalte 6 morminte au fost dispuse pe latura de est și nord, acolo unde a fost terasat terenul. Pe latura de nord a bisericii dealul a fost consolidat și s-a ridicat un zid de susținere din piatră locală-calcar. Adâncimea mormintelor variază între - 0,55 și - 1,00m (adâncimea a fost luată față de nivelul de călcare).

Terenul pe care este amplasată biserică prezintă denivelări majore pe direcția N/S și mai reduse pe direcția E/V. Pe latura de nord și mai puțin pe cea de est, de-a lungul timpului torenții au adus straturi succesive de viitură a cărei grosime este cuprinsă între 0,10-0,40m.

Stratigrafia taluzului de sud a S.I.:

- 0,00m-0,15m - sol vegetal.

- 0,15m-0,45m-umplutură: pământ brun-negru în amestec cu mortar, cărămizi sparte, fragmente ceramice atipice, provenită de la consolidările succesive ale bisericii

¹¹ A. Sacerdoțeanu, *Inscripții și însemnări din Costești-Vâlcea*, Extras din Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice, XXVIII, 1937, Buc. 1935, p.7.

- 0,45m-1,00m-pământ galben nisipos.
- 1,00m-1,40m-pietriș în amestec cu nisip.

În S.I au fost descoperite 7 cărămizi cu inscripții (4 în poziție secundară), după cum urmează:

- Cărămidă, cu inscripția: + *Ioachim erămo<na>h 4 o<c>t <ombrie>...*, descoperită pe latura de N a altarului, la -0,90m adâncime (foto 13).
- Cărămidă, cu inscripția: *Antonu e.../Badè Spirè/...ra Miha..e...* (foto 14), descoperită tot pe latura de N a altarului, la 0,20m vest de cărămida 1 și la aceeași adâncime.
- Cărămidă, cu inscripția: *Gera<s>im/Eromo<na>h* (foto 15), descoperită lângă cărămida nr. 2.
- Cărămida cu inscripție din M. 5.

Fundațiile și elevațiile realizate din piatră de calcar au grosimea de 0,60m. Adâncimea fundațiilor variază: -0,40m pe antepronaos, pronaos și naos și -0,10m pe altar. Elevația are +0,80m pe antepronaos, pronaos, naos și +0,60m pe latura de est a altarului.

În 1935, A. Sacerdoțeanu¹² publică inscripția de pe crucea de piatră pe care am găsit-o rezemată de altar, ruptă din vechime, partea de jos pierdută: *Cu ajutoriu Sfintei Troițe au ridicatū acastă sfântă cru[c]je în hramul ...Măria a Mitru[lui]...Nicolae, Costandinū, Stana.7328 (=1820)*

În anul 1885 când se adaugă antepronaosul sunt folosite multe cruci, probabil cele deteriorate, la noua fundație și elevație:

- lespede de piatră locală pe care a fost cioplită o cruce cu o inscripție având următorul conținut: *1864 / A<u>g<u>s<t> / 29*
Aici / este / îngro / patu / Anghelu / Huruelă (foto 18);
 - lespede de piatră cioplită cu inscripția: *Pomenește Doamne ...7329 (1820-1821)* (foto 19);
 - lespede de piatră masivă, fixată la partea superioară a fundației, în colțul de sud-vest al pronaosului, având cioplită o cruce (foto 22);
- De asemenea, altele sunt folosite pentru completări ulterioare pe naos sau ca treaptă, după cum urmează:
- lespede de piatră folosită ca treaptă, pe latura de sud a bisericii, la intrarea în altar (treapta a doua): *Costa<n>d.. / Ionu/ 1830* (foto 20);
 - lespede de piatră găsită la 2m vest de colțul S/E al naosului, chiar sub talpă, așezată cu partea scrisă în jos. Are cioplită o cruce și inscripția: *Dumi/tru* (foto 21);
 - lespede de piatră găsită sub talpă, pe latura de sud a bisericii, la 2,52m est de colțul sud-vestic al pronaosului, având următoarea inscripție: *Anuța 1826* (foto 17).
- Cele 6 lespezi, au fost recuperate și depozitate provizoriu în clopotniță, până când se va găsi un spațiu corespunzător pentru a fi expuse.

Singurul vas întreg descoperit a fost o cană, dispusă pe latura de est a altarului, la -0,50m adâncime, la baza fundației (candela?), umplută cu pământ galben nisipos. Lucrată la roată, din pastă fină, de culoare cărămizie, are o formă elegantă. Fund tăiat drept, picior scurt cilindric, corp bitronconic, ușor rotunjit, strâns la gură, buza pâlnie, gura largă. Prevăzută cu o toartă în bantă ce se leagă sub buză și sub maxima rotunjire. O șanțuire întreruptă de toartă chiar pe mijlocul vasului. Trunchiul de con superior pictat cu pastă alb-gălbuie în bastonașe. Pe buză în exterior o bantă pictată. Dimensiuni: Î: 9,9cm, Dg: 8,1cm, Dm: 6,8cm, Db: 4,6cm (foto 23)

¹² *Ibidem*, p.8.

Funcția de «*registru*» al deceselor pe care o îndeplinesc pereții exteriori ai bisericii, o apropiere de o altă biserică de lemn din Costești, biserica *Adormirea Maicii Domnului* a fostului schit de la Grămești, considerată una din capodoperele arhitecturii ecleziale de lemn din Muntenia.

După 70 de ani de pustiire și ruină, biserica renaște în frumusețea ei plenară, restituind lumină și evlavie într-un loc binecuvântat de D-zeu, cu numeroase biserici, schituri și mănăstiri, adevărate bijuterii ale Costeștului și nu numai, de care își leagă numele personalități de seamă ale istoriei: boierii Craiovești și Cantacuzini, domnitorii Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu, Gheorghe Bibescu, mitropolitul Ștefan I al Ungrovlahiei, episcopul Teofil al Râmnicului, arhimandritul Paisie, ieromonahul Ștefan, etc. Nu pot să închei fără să amintesc numele unui fost coleg, regretatul Alexandru Bălintescu, care a lăsat moștenire comunei o frumoasă colecție de artă și nu în ultimul rând pe renumitul prof. universitar Aurelian Sacerdoțeanu, istoric și arhivist, fii ai comunei.

Summary

The Wooden Church "The Assumption of the Virgin" and "St. George", from Grușetu, Costești, Vâlcea county, was built before 1801 by the abbot of Bistrita, Kir Constandie Peloponesiotul, during the rule of the emperor Alexander Moruzi, Bishop of Râmnic being Kir Nectarie.

The ensemble consists of the wooden church and the bell tower built between 1840-1843. The church has a rectangular plane (L-14,58m, l-5,37m), with polygonal apse altar, easily separated from the nave, like the antepnaos added by 1885, without a tower.

During the archaeological research, made at the beginning of the process of the restoration of the monument, there were found: 16 inscriptions carved in wood, in Cyrillic characters, located on 1-3 rows, letters of 3-6 cm, on the outer walls of the nave and of the altar (the north, east and south sides); 12 graves, 6 near the foundations of the church, around it, and 6 on the east and north side of the church, where the land has been terraced; 7 bricks with inscriptions; a fragmentary stone cross and 6 stone slabs (original crosses, which have deteriorated over time), found in antepnaos foundation (3), one used as a step to enter the altar and two under the wooden floor on the nave. To the foundation, on the east side, it was found an elegant cup, painted on the top, probably a votive light. (?)

The function of "register" of death on the outer walls of the church, approach it by another wooden church from Costești, the church "The Assumption of the Virgin" of the former hermitage from Grămești, considered one of the masterpieces of ecclesiastical wooden architecture in Wallachia.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23